

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Geel schorpioenmos (*Hamatocaulis vernicosus*) H1393

1. Status: Habitatrichtlijn Bijlage II (Inwerkingtreding 1994)

2. Kenschets

Beschrijving: Geel schorpioenmos is een bladmos dat tot 15 cm lang kan worden en in plukken of kleine, dichte zoden groeit. De kleur is bleek geelgroen tot helder groen met een vettige glans. De stengel is aan de top sterk teruggekromd en niet of nauwelijks vertakt (als een wandelstok). De sikkelvormige stengelbladen zijn tot 3 mm lang. De blaadjes hebben een kort topdeel met smal driehoekig uiteinde en een nerf die tot voorbij halverwege het blad doorloopt. De soort is gemakkelijk te verwarren met sikkelmossen als *Drepanocladus exannulatus* en Moerassikkelmos (*Drepanocladus aduncus*), maar onderscheidt zich van deze door het ontbreken van bladhoekcelgroepen. Qua formaat lijkt Geel schorpioenmos op Klein schorpioenmos (*Scorpidium revolvens*), maar deze heeft een goudachtige of bruingele kleur.

Relatief belang binnen Europa: aanzienlijk

Geel schorpioenmos is in zijn voorkomen beperkt tot het noordelijke halfrond. Het meest (zij het verspreid) wordt de soort aangetroffen in de arctische tot gematigde streken. In Nederland zijn er nog maar twee groeiplaatsen van de soort bekend: de Meppelerdieplanden en het naburige Kiersche Wijde.

3. Ecologische vereisten

Standplaats: Geel schorpioenmos groeit in moskussens op weinig substraat, vooral in bronveentjes en op plekken in hoog- en laagveen waar mineraalrijk water vanuit de diepere ondergrond omhoog komt. Ook is de soort aangetroffen in laagten in blauwgrasland. Ze staat te boek als kensoort van het Knopbies-verbond (*Caricion davallianae*), een plantengemeenschap waarin de soort vroeger in ons land inderdaad is aangetroffen. De huidige groeiplaatsen in ons land betreffen natte, matig voedselrijke hooilanden. Enerzijds staan die hooilanden onder invloed van baserijk oppervlaktewater en fungeren ze als boezemlanden, maar anderzijds zijn ze oppervlakkig verzuurd door stagnerend regenwater. Het mos groeit hier in overgangen tussen het Dotterbloem-verbond (*Calthion palustris*) en het Verbond van Zwarte zegge (*Caricion nigrae*). Begeleidende soorten zijn onder meer Blaaszegge (*Carex vesicaria*), Zwarte zegge (*Carex nigra*), Wateraardbei (*Potentilla palustris*), Egelboterbloem (*Ranunculus flammula*), Gewone dotterbloem (*Caltha palustris*) en Moeraskartelblad (*Pedicularis palustris*). In de desbetreffende hooilanden komen meer zeldzame soorten voor die in ons land een noordelijke verspreiding kennen, zoals Stijf hennegras (*Calamagrostis stricta*), Noordse zegge (*Carex aquatilis*) en Draadrus (*Juncus filiformis*). In Noord-Europa groeit Geel schorpioenmos vaak samen met Bokjessteenbreek (*Saxifraga hirculus*), een plantensoort die beschermd is onder de Habitatrichtlijn maar in ons land al lange tijd is uitgestorven.

In de Meppelerdieplanden lijkt vochtigheid een belangrijke sturende factor te zijn op de standplaatsen van Geel schorpioenmos. In loop van een periode van veldinventarisatie in 2004 is de waterstand in het gebied ongeveer 10-15 cm gestegen na de maaibeurt in juli. Bij begin van de inventarisatieperiode groeiden de mossen vooral op plekken waar de waterstand zich ongeveer op het niveau van het maaiveld bevond. Aan het einde van de inventarisatieperiode stonden het Geel schorpioenmos bijna overal ongeveer 10 cm onder water. Aan de hand van de peilschaal bij de waterinlaat van het gebied is vastgesteld dat Geel schorpioenmos vooral op plekken staat waar de bodem zich ongeveer op 30cm onder NAP bevindt. Op drogere en nattere plekken werd veel minder of geen Geel schorpioenmos aangetroffen. Behalve de waterkwantiteit is naar alle

waarschijnlijkheid ook de waterkwaliteit van groot belang. Geel schorpioenmos lijkt vooral op plekken te groeien waar een menging plaatsvindt van regenwater met oppervlaktewater. Behalve de hydrologie is vermoedelijk licht een belangrijke factor voor aanwezigheid van de soort. Geel schorpioenmos groeit vooral in open, ijle, vegetaties. In het veld vallen de standplaatsen op omdat daar vaak door de planten heen de mossen en het open water van boven af te zien zijn. In dichtere vegetaties met veel gras of waar vegetaties zijn vervilt, komt de soort niet of nauwelijks voor.

4. Huidig voorkomen

In Nederland is Geel schorpioenmos altijd zeldzaam geweest, waarbij de meeste groeiplaatsen lagen in het overgangsgedebied van de hogere zandgronden naar dalen van rivieren en beken. Na 1965 is de soort lange tijd niet meer in ons land waargenomen, totdat ze in 1996 werd aangetroffen in De Wieden, aan de noordzijde van het Meppelerdiep. In 2003 werd Geel schorpioenmos gevonden in het natuurgebied Staphorster Grote Stouwe (ook Oude Stroom genaamd), een deel van het Staatsbosbeheerreservaat Meppelerdiep. Deze groeiplaats ligt ten zuiden van het Meppelerdiep.

In 2006 werd Geel schorpioenmos aangetroffen in het gebied Kiersche Wijde, iets ten noorden van de Meppelerdieplanden. Daarna bleek de soort ook voor te komen op een plek langs de Kerkgracht. Deze twee plekken liggen ook in het natuurgebied De Wieden, eigendom van Natuurmonumenten.

Verspreidingskaart Geel schorpioenmos

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: In het verleden is Geel schorpioenmos in Nederland waargenomen in 16 5x5 km-hokken, waaronder drie waarnemingen van na 1950. De laatste waarneming was tot in 1965

het Natura 2000 gebied Langstraat, deelgebied Labbegat, bij Sprang-Capelle. De herontdekking van de soort in ons land na ruim 30 jaar is heel bijzonder en van groot belang.

Ontwikkeling 1994-2004: De soort is in deze periode herontdekt in ons land. Een recente, nauwkeurige inventarisatie toont aan dat de soort in de Meppelerdieplanden over bijna 4 ha voorkomt.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: zeer ongunstig

Momenteel is Geel schorpioenmos beperkt tot één 10x10 km-hok in Noordwest-Overijssel. De soort kán voorkomen in het gehele overgangsgebied van pleistocene zandgronden naar laagveengebieden en beekdalen ('potentieel verspreidingsgebied').

Beoordelingsaspect populatie: zeer ongunstig

De ene populatie in De Wieden is veel minder dan de gunstige referentie.

Beoordelingsaspect leefgebied: matig ongunstig

Het huidige leefgebied bestaat uit een overgangsbegroeiing tussen Dotterbloemhooiland en Zwarte zegge-vegetatie. Binnen het gebied lijken vooral de plekken waar basenrijke kwel optreedt geschikt voor de soort. Het lijkt er op dat de Meppelerdieplanden door verzuring minder geschikt worden voor het Geel schorpioenmos.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig

In de huidige situatie is mogelijk sprake van geleidelijke verzuring van de percelen langs het Meppelerdiep. Voor de soort is dat negatief. Het ligt in de verwachting dat dit proces verder zal doorzetten.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling:

Uitbreiding verspreiding, omvang en verbetering kwaliteit biotoop ten behoeve van uitbreiding populatie.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling:

- **natuurlijk verspreidingsgebied:** 5 10x10 km-hokken
- **populatie:** 5 populaties.

Oordeel: zeer ongunstig

Staat van instandhouding			
Aspect	1994	2004	2007
Verspreiding	zeer ongunstig	zeer ongunstig	zeer ongunstig
Populatie	zeer ongunstig	matig ongunstig	zeer ongunstig
Leefgebied	onbekend	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomst-perspectief	zeer ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling Svl	zeer ongunstig	zeer ongunstig	zeer ongunstig

6. Bronnen

- BLWG, 2007. Voorlopige verspreidingsatlas van de Nederlandse mossen. Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV.

- Siebel, H. & H. During, 2006. Beknopte mosflora van Nederland en België. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Sparrius, L.B. & M.J. van Tweel, 2005. Meetprotocol Geel schorpioenmos ten behoeve van het Netwerk Ecologische Monitoring. BLWG rapport 2005.02. BLWG, Gouda.
- Sparrius, L.B., M.J. van Tweel & A. van der Pluijm, 2004. Inhaalslag verspreidingsonderzoek, de mossen van de Habitatrichtlijn: Geel schorpioenmos en Tonghaarmuts 2004. BLWG rapport 2004.07. BLWG, Gouda.
- Tweel, M.J. van, 2008. Geel schorpioenmos *Hamatocaulis vernicosus* (Mitt.) Hedenäs. In: V.J. Kalkman (red.). Soorten van het leefgebiedenbeleid: 80-84. EIS-Nederland, Leiden.
- Tweel, M.J. van & G. van Wirdum, 1999. *Scorpidium vernicosum* in de Meppelerdieplanden. Buxbaumiella 48: 21-23.
- Tweel, M.J. van & L.B. Sparrius, 2007. NEM Meetnet Geel schorpioenmos. Rapportage meetronde 2007. BLWG Rapport 2007.02. BLWG, Gouda.